

BOEKEN bespreking

Mijn dubbel spoor

Door Justus E. Marchand, 312 blz., zwart/wit geïll. Uitgeverij Schoonderbeek, Laren 1999.

ISBN 90 6101 010 1

€ 17,20

Na zijn tachtigste verjaardag is de auteur pas in staat zijn verhaal te schrijven. Een verhaal van een man, op de drempel van het jaar 2000, wiens leven vrijwel de gehele twintigste eeuw beslaat. Zelf schrijft de auteur in een beschouwing over het tijdvak 14 juli 1942 – 26 april 1945:

Ik heb getracht de lezer een open en eerlijk beeld te geven van mijn ervaringen en gedachten in deze voor ons Europese joden nog steeds onverwerkte periode. Ik heb het gevoel, dat ik nu eindelijk, vijftig jaar na de bevrijding, de obsessies, de nachtmerries, de onmogelijkheid om met de Duitsers, zelfs van een jongere generatie, te kun-

nen spreken, tot een leefbaar minimum heb kunnen terugbrengen.

Maar toch: als ik een wildvreemde ontmoet met een zelfde verleden, duurt het geen twee minuten of we zitten weer in de geestelijke modder van de herinnering. Want het gebeurde voor ons allen gisteren, niet eergisteren. Nog steeds zit ik – ook in mijn eigen huis – met de rug naar de muur voor het gevoel van veiligheid, en mijn blik in de richting van de deur. Nog steeds staan mijn schoenen klaar naast mijn bed om, zo nodig, te kunnen vluchten. Zijn die krassen in mijn spiegel dan toch dieper dan ik zelf weet?

In tien hoofdstukken beschrijft de auteur zijn leven, een leven dat hij vergelijkt met een treinreis. Ondanks dat de schrijver van treinreizen houdt, zijn het de onvrijwillige treinreizen die bepalend waren voor het verloop van zijn leven. Acht van de tien hoofdstukken hebben dan ook een titel gekregen die te maken heeft met een treinreis. Een uitzondering hierop vormt hoofdstuk 8, een hoofdstuk dat geschreven is door Hetty, de echtgenote van de schrijver. Zij beschrijft daarin haar eigen wederwaardigheden vanaf het moment dat Justus gearresteerd is (september 1943) tot zijn terugkeer uit Duits gevangenschap in augustus 1945.

Biografische gegevens

Justus E. Marchand werd in 1914 in Amsterdam geboren in een joodse familie met hugenoten in de voorouders. Zijn familie maakte deel uit van de gegoede middenstand. In zijn jeugd wordt hij lid van een Zionistische jeugdgroep ter voorbereiding op een leven in Palestina. Om zijn latere diensttijd te bekorten werd hij op zestienjarige leeftijd lid van de 'kaderlandstorm'. Deze periode heeft hem gevoel voor discipline en militair bewustzijn opgeleverd.

Uiteindelijk moest hij na zijn HBS-tijd in dienst en kwam als sergeant op de School Reserve Officieren Infanterie in Kampen. Na een paar maanden zwaaide hij als vaandrig af, om in september 1939 weer gemobiliseerd te worden in de kop van Noord-Holland. Tijdens de Duitse bezetting komen zijn vrouw en hij medio 1942

door toevallige omstandigheden in het verzet terecht. Voor de joodse officier betekent dat: dubbele illegaliteit. Een vriend leent hem zijn naam: Theodoor (Ted) Korthals van Schooten. Samen met zijn vrouw vestigt hij zich onder die schuilnaam in het Gooise dorp Laren, waar beiden actief worden in een verzetsgroep.

In 1943 wordt Ted door verraad neergeschoten en komt als politiek gevangene in de kampen Vught en Moerdijk. Daar wordt hij herkend als 'de joodse officier' en opnieuw verraden. Na drie en een halve maand 'Strafkompanie' in Vught volgt deportatie via Westerbork naar Auschwitz, Monowitz en kamp Dora (Nordhausen), waar hij, diep in coma, op het randje van de dood, in april 1945 door het Amerikaanse leger wordt bevrijd. In 1947 emigreren Hetty en Ted naar het toenmalige Palestina, waar Ted deelneemt aan de Israëliëse bevrijdingsoorlog. Daarna kan eindelijk in Hadar Am een nieuw bestaan worden opgebouwd.

Brieven en persoonlijke herinneringen

Het is een prettig leesbaar verhaal, dat vooral veel indruk maakt bij de beschrijving van de gevangenneming tot en met de terugkeer in Nederland. Er zijn niet veel van de 5.000 van de 110.000 uit Nederland gedeporteerde joden die hun belevenissen in de concentratiekampen geboekstaafd hebben.

Het verhaal is beschreven op basis van bewaard gebleven brieven (in het boek opgenomen van blz. 237 tot en met blz. 254) aangevuld met de persoonlijke herinneringen. Het is niet de bedoeling van de schrijver geweest om geschiedenis te schrijven, hij vond het al moeilijk genoeg om uitsluitend zijn eigen belevenissen onder woorden te brengen.

Het is een eerlijk verhaal geworden, ook ten opzichte van de schrijver zelf, omdat hij voorvallen beschrijft die je als mens liever zou verzwijgen, maar die hij desondanks vermeldt. In het gevecht om zelfbehoud moest je alle nevengevallen uitschakelen. Hij beschrijft onder meer hoe de overlevenden tijdens treintransporten onmiddellijk na het overlijden van medegevangenen hun kleren in bezit namen om

de kans zelf te overleven op die manier te vergroten.

Minpuntjes

Ondanks de vele positieve bevindingen zijn er ook kanttekeningen te plaatsen. De leesbaarheid van het boek wordt hier en daar nadelig beïnvloed omdat Marchand in de beschrijving van zijn leven nogal eens joodse begrippen vermeldt, zonder dat hij deze verklaart of uitlegt. Te laat kom je er als lezer achter dat er een verklarende woordenlijst op bladzijde 311 is opgenomen.

Daarnaast gebeurt het te vaak dat de auteur vooruitgrijpt op gebeurtenissen in zijn leven en dan aangeeft 'maar daarover later meer'. Mij stoorde het bij het lezen, dat Marchand personen beschrijft en daarbij uitgebreid aangeeft hoe bekend ze wel waren of nog zouden worden.

Ook de uitgever laat enkele steekjes vallen. Zo is nergens in het boek het jaar van uitgifte terug te vinden en zo staat in de verklarende woordenlijst het begrip 'Minjan' vermeld op blz. 104 terwijl dit begrip op blz. 103 wordt gebruikt.

Uniek verhaal

Ondanks deze kanttekeningen is *Mijn dubbel spoor* een uniek en uitzonderlijk verhaal dat, ondanks dat het niet de pretentie was van de auteur, een beeld geeft van wat er in de concentratiekampen is gebeurd. Omdat de auteur zichzelf daarbij niet spaart in zijn strijd om te overleven, verdient het boek zeker aanbeveling om door velen te worden gelezen.

drs. J. TERPSTRA, kolonel b.d. MPSP

Bommelerwaard

De nutteloze strijd om de Bommelerwaard 23, 24, 25 april 1945. Een nader onderzoek. De aanval op de Bommelerwaard door de Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene en de Britse 116e Brigade Royal Marines op 23, 24, 25 april 1945, 24 blz., door L. van Gent. (Verkrijgbaar via de auteur, tel. 073 - 614 04 44)

De Tweede Wereldoorlog heeft een prominente plaats verworven in onze ge-

schiedschrijving. Ook anno 2002 verscheen een niet aflatende stroom van publicaties over deze periode. Veelal wordt daarin, gebaseerd op recent onderzoek en 'nieuwe bronnen', een aangepaste visie gepresenteerd op bekende en grootschalige operaties. Sommige uitgaven besteden aandacht aan gevechten die, soms letterlijk, als voetnoot in de geschiedenisboeken terecht kwamen. De Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene kent ook zo'n episode: de strijd om het bruggenhoofd bij Hedel (Operatie Oranje) van 23 tot en met 25 april 1945. Luc van Gent heeft met zijn uitgave de gebeurtenissen aan de vergetelheid willen onttrekken.

Hij gaat in op de omstandigheden in West-Nederland in april 1945, de Engelse en Nederlandse overwegingen om de 116e Brigade Royal Marines en de Irene Brigade in te zetten, het mislukken van Operatie Oranje en de samenhang met de voedseltransporten naar bezet Nederland. Het plan, via de Bommelerwaard doorstoten naar hongerend Holland, mislukte en na drie dagen werd de actie afgebroken. Omdat tien dagen later de Duitse troepen in Nederland capituleerden, is deze operatie 'veelal genegeerd en met hoongelach afgedaan als een mislukking'. Van wie deze reactie afkomstig was, blijft helaas onduidelijk.

De beschrijving van de gevechten is een poging tot zingeving van deze actie, voor vooral de toenmalige leden van de Irene Brigade (de huidige veteranen). De gedetailleerde beschrijving van de gebeurtenissen en de impliciete aanname dat de lezer nauwkeurig op de hoogte is van de geschiedenis van de Irene Brigade, maakt dit boek vooral interessant voor de veteranen en inwoners van Hedel die deze periode (bewust) hebben meegemaakt.

Kennis achteraf

De auteur gebruikt helaas zijn kennis van de afloop van de operatie bij het vellen van oordelen. Zeer regelmatig verwijst hij naar het naderende einde van de oorlog in Nederland, 5 mei 1945, en stelt vervolgens de vraag of Operatie Oranje nog wel te rechtvaardigen was. Natuurlijk, iedereen rekende op een snel einde van de strijd, maar de Duitse vastberadenheid had de geallieerde soldaten al eerder ver-

rast. Acties werden dan ook tot de laatste dag van de oorlog gepland en soms ook uitgevoerd. Dat de Irene Brigade een tastbare bijdrage aan de bevrijding van Nederland wilde leveren, is goed te begrijpen. Helaas mislukte deze operatie (door het niet uitbuiten van de succesvolle rivieroversteek van zowel de Nederlanders als de Engelsen, een snelle en krachtige Duitse reactie en de inzet van te weinig en onervaren troepen) en tien dagen later is de oorlog afgelopen.

Dit rechtvaardigt geenszins de actie zonder meer als 'nutteloos en nodeloos' te bestempelen. Veranderende omstandigheden maken aanpassingen van plannen nu eenmaal noodzakelijk. Dat wil niet zeggen dat de oorspronkelijke opzet van deze operatie per definitie niet deugde. De gevechten rond Hedel vormden een bedreiging van de voedseltransporten naar het Westen. Het besluit deze (kleinschalige) actie af te breken is dan ook begrijpelijk. Dat de leden van de Irene Brigade hun offers (twaalf gesneuvelden en dertig gewonden) als zinloos ervoeren, is anderszids ook te begrijpen.

Onbeantwoorde vragen

De auteur probeert antwoorden te vinden op vragen over het nut en noodzaak van deze operatie die, zoals hij nadrukkelijk stelt, nog steeds leeft bij leden van de Irene Brigade. Voor de direct betrokkenen is hij daarin mogelijk geslaagd. Voor andere lezers roept zijn beschrijving van de gebeurtenissen echter ook onbeantwoorde algemene vragen op. Zoals: waarom hield de Irene Brigade geen eigen oorlogsdagboek bij, welke eenheid is nu precies begonnen met het plannen van deze operatie, waarom beginnen de deelnemende eenheden (30 Bataljon Royal Marines en Gevechtsgroep I Irene Brigade) na hun Maasoversteek pas laat, rond 11.00 uur, met hun opmars en waarom maken de Engelse eenheden (tactische) fouten en hebben de Nederlandse eenheden uitsluitend te maken met pech en 'verrassend' zware tegenstand? Het 'nutteloze' van de actie wordt helaas te veel verklaard aan de hand van kennis achteraf.

Lkol drs. W.J. HAGEMEIJER, IMG/KL